

POSTANOWIENIE

Dnia 28 września 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Joanna Misztal-Konecka (przewodniczący)

SSN Marcin Krajewski

SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku J. W.
z udziałem A. G.
o podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 28 września 2022 r.,
skarg kasacyjnych wnioskodawcy i uczestniczki
od postanowienia Sądu Okręgowego w Olsztynie
z dnia 29 czerwca 2020 r., sygn. akt IX Ca 805/19,

uchyla zaskarżone postanowienie częściowo, tj.:

1. w punkcie drugim co do kwoty 999 586 zł (dziewięćset dziewięćdziesiąt dziewięć tysięcy pięćset osiemdziesiąt sześć złotych) z zasądzonej kwoty 1 508 455,04 (milion pięćset osiem tysięcy czterysta pięćdziesiąt pięć złotych cztery grosze) oraz w całości co do odsetek, jak też co do oddalenia wniosku wnioskodawcy o rozliczenie wewnętrznej spółki cywilnej na prawie niemieckim w pozostałym zakresie

2. w punkcie trzecim co do oddalenia:

a) apelacji wnioskodawcy,

b) apelacji uczestniczki w zakresie zasądzenia ponad kwotę 508 869,22 zł (pięćset osiem tysięcy osiemset sześćdziesiąt dziewięć złotych dwadzieścia dwa grosze);

3. w punkcie czwartym
i przekazuje sprawę w tej części Sądowi Okręgowemu
w Olsztynie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia
o kosztach postępowania kasacyjnego.

[as]

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 29 czerwca 2020 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w Olsztynie z 4 grudnia 2018 r. w ten sposób, że zasądził od uczestniczki A. G. na rzecz wnioskodawcy J. W. kwotę 1 508 455,04 zł płatną do 31 grudnia 2020 r. z odsetkami wynikającymi z § 288 ust. 1 niemieckiego kodeksu cywilnego (*Bürgerliches Gesetzbuch*, dalej: „BGB”), ustalając, że z tej kwoty uczestniczka zapłaciła wnioskodawcy 6 maja 2019 r. kwotę 508 869,22 zł. Ponadto Sąd drugiej instancji oddalił wniosek J. W. o rozliczenie wewnętrznej spółki cywilnej na prawie niemieckim w pozostałym zakresie, a także apelację wnioskodawcy i uczestniczki postępowania w pozostałej części oraz orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Okręgowy oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych:

J. W. i A. G. zawarli związek małżeński 15 lutego 1992 r. Wnioskodawca miał obywatelstwo niemieckie, a uczestniczka polskie. Małżonkowie mieszkali w Niemczech. Wyrokiem z 16 czerwca 2004 r., który stał się prawomocny 10 sierpnia 2004 r., Sąd Okręgowy w Olsztynie rozwiązał małżeństwo stron przez rozwód. Małżonkowie w trakcie trwania małżeństwa nie zawierali umów majątkowych małżeńskich.

W dniu 30 lipca 1998 r. uczestniczka A. G. nabyła od Gminy Olsztyn prawo użytkowania wieczystego nieruchomości położonej w O. przy ul. [...]. Środki na nabycie tej nieruchomości pochodziły z oszczędności zgromadzonych przez J. W. i A. G. w czasie trwania ich związku małżeńskiego. W dniu 24 listopada 1999 r. wydana została decyzja o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego w prawo

własności na rzecz A. G.. W 1999 r. wnioskodawca i uczestniczka rozpoczęli na nieruchomości budowę budynku użytkowego, która zakończyła się w 2005 r. Również po rozwodzie wnioskodawca i uczestniczka kontynuowali prowadzenie budowy, wydatkując na nią środki finansowe ze swoich majątków osobistych.

W dniu 8 czerwca 2005 r. uczestniczka wynajęła D. O. nieruchomość przy ul. [...] na okres 5 lat. Strony ustaliły czynsz najmu na kwotę 20 000 zł miesięcznie wraz z podatkiem VAT. Czynsz miał być waloryzowany co 12 miesięcy w oparciu o wskaźnik wzrostu cen towarów i usług. Najemca zobowiązał się do przeprowadzenia prac wykończeniowych budynku, za co przysługiwało mu uprawnienie do potrącenia z czynszu kwoty 13 000 zł miesięcznie, aż do całkowitego rozliczenia z wynajmującym. Uzyskiwany przez uczestniczkę czynsz najmu przeznaczany był na rozliczenie podatku dochodowego, podatku od nieruchomości oraz opłat związanych z przekształceniem użytkowania wieczystego w prawo własności gruntu.

Postanowieniem wstępnym z 27 lutego 2015 r. Sąd Rejonowy w Olsztynie prawomocnie przesądził, że wnioskodawca z uczestniczką zawarli tzw. wewnętrzną spółkę cywilną na prawie niemieckim, celem prowadzenia działalności gospodarczej polegającej na zakupie na cele inwestycyjne działki położonej w O. przy ul. [...], budowie obiektu użytkowego na tejże działce, a następnie na wynajmowaniu tego obiektu osobom trzecim, a udziały w tej spółce i udziały w zyskach są równe. Ponadto Sąd ustalił, że datą rozwiązania spółki był 30 czerwca 2010 r. Postanowieniem z 14 marca 2016 r., wydanym na skutek apelacji wniesionych przez wnioskodawcę i uczestniczkę, Sąd Okręgowy w Olsztynie zmienił postanowienie wstępne przez ustalenie, że spółka małżonków uległa rozwiązaniu 3 kwietnia 2006 r. Spółka małżonków w latach 2005-2006 przynosiła straty.

Sąd Okręgowy uznał, że stosunki majątkowe między wnioskodawcą a uczestniczką powinny być oceniane na podstawie prawa niemieckiego, a sprawa należy do jurysdykcji sądu polskiego. Sąd drugiej instancji uznał, że skoro umowa najmu z D. O. została zawarta 8 czerwca 2005 r., to wnioskodawca powinien uczestniczyć zarówno w zyskach, jak i stratach związanych z tą umową.

Sąd Okręgowy wskazał, że po rozwiązaniu spółki w 2006 r. uczestniczka z wyłączeniem wnioskodawcy korzystała przez wiele lat z zysków, jakie przynosiło jej prawo najmu, tymczasem po rozwiązaniu spółki wspólnicy wewnątrzni mają wobec wspólnika zewnętrznego roszczenia kompensacyjne. W wypadku rozwiązania spółki cywilnej między małżonkami ustala się i wycenia wszystkie składniki majątku nabyte w ramach działalności spółki, ale formalnie należące do osobistego majątku wspólnika. Prawo najmu nieruchomości przy ul. [...] 5 miało znaczną wartość i weszło w skład majątku spółki, a więc wnioskodawca jako uczestniczący w równym udziale z uczestniczką w zysku, jaki spółka przyniosła, ma skuteczne uprawnienie do rozliczenia połowy wartości według wskazanych wyżej wyliczeń. W ocenie Sądu Okręgowego żądanie wnioskodawcy w tym zakresie nie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Według Sądu drugiej instancji decydujące dla określenia daty roszczenia odsetkowego było ustalenie chwili, od której uczestniczka pozostaje w zwłoce w spełnieniu świadczenia na rzecz wnioskodawcy. W tym zakresie Sąd Okręgowy uznał, że do momentu prawomocnego przesądzenia wysokości roszczenia przysługującego wnioskodawcy uczestniczka nie pozostawała w zwłoce (§ 288 ust. 1 BGB).

Skargę kasacyjną od tego postanowienia wniosły obie strony postępowania.

Wnioskodawca zaskarżył postanowienie Sądu Okręgowego w części ustalającej datę płatności na 31 grudnia 2020 r. i określającej stopę odsetek oraz oddalającej wniosek o rozliczenie wewnętrznej spółki cywilnej na prawie niemieckim w pozostałym zakresie (pkt II), a także w części oddalającej apelację wnioskodawcy w pozostałym zakresie (pkt III). Skarżący wniósł o uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie postanowienia Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i oddalenie apelacji uczestniczki w całości (pkt III) oraz o zmianę postanowienia Sądu Okręgowego w Olsztynie z 29 czerwca 2020 r. w pkt II przez zasądzenie od uczestniczki na rzecz wnioskodawcy kwoty 1 527 455 73 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 3 kwietnia 2006 r. do dnia zapłaty.

Wnioskodawca zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie prawa procesowego i materialnego, tj.:

1) § 738 i 740 BGB przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, która wyraża się w uznaniu, iż dopiero ustalenie wysokości roszczenia kompensacyjnego przez prawomocne orzeczenie sądu stanowi moment, od którego można uznać, iż uczestniczka pozostawała w zwłoce ze spełnieniem świadczenia na rzecz wnioskodawcy, a nie moment rozwiązania wewnętrznej spółki cywilnej;

2) § 286 ust. 4 BGB przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, iż uczestniczka nie popadła w zwłokę w spełnieniu świadczenia kompensacyjnego, bowiem mogło być ono wykonane z powodu okoliczności, za które uczestniczka nie odpowiada;

3) § 288 ust. 1 BGB przez niewłaściwe zastosowanie i art. 481 § 1 i 2 w zw. z art. 358 § 1 k.c. przez brak zastosowania i przyjęcie wysokości odsetek za opóźnienie według stopy określonej w BGB (§ 288 ust. 4 BGB), podczas gdy odsetki te przewidziane są dla spełnienia świadczenia w euro, a nie złotych, zaś w świetle przepisu art. 358 § 1 k.c. (w brzmieniu obowiązującym w dacie złożenia wniosku) wnioskodawca obowiązany był do sformułowania żądania (zasądzenia świadczenia pieniężnego) w walucie polskiej, a co za tym idzie – odsetki od tej kwoty powinny być ustalone według reguł właściwych dla opóźnienia za spełnienie świadczenia w tej walucie;

4) art. 318 § 1 oraz 316 § 1 w zw. art. 391 § 1 i art. 13 § 2 i art. 365 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez przyjęcie, iż postanowienie wstępne dotyczyło ustalenia całego majątku wewnętrznej spółki cywilnej na prawie niemieckim, a nie jedynie rozstrzygnięcia zasady rozliczeń uczestniczki i wnioskodawcy;

5) art. 382 w zw. z art. 13 § 2 i art. 278 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez pominięcie przy orzekaniu wniosków płynących z opinii biegłego sądowego Ł. K., w szczególności w kwestiach związanych z momentem wymagalności świadczenia kompensacyjnego, w związku z rozwiązaniem wewnętrznej spółki cywilnej na prawie niemieckim;

6) art. 387 § 2¹ pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez brak wskazania w uzasadnieniu postanowienia podstawy prawnej ustalenia terminu dopłaty na 31 grudnia 2020 r.

Uczestniczka również zaskarżyła postanowienia Sądu Okręgowego w części, tj. w zakresie pkt II, na podstawie którego Sąd drugiej instancji zasądził od uczestniczki kwotę 1 508 455,04 zł płatną do 31 grudnia 2020 r. wraz z odsetkami wynikającymi z § 288 ust. 1 BGB, tj. ponad kwotę 508 869,22 zł, uiszczoną już przez uczestniczkę oraz w pkt III, na podstawie którego Sąd drugiej instancji oddalił apelację uczestniczki w zakresie ponad kwotę 508 869,22 zł, uiszczoną już przez uczestniczkę. Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia i orzeczenie co do istoty sprawy oraz oddalenie roszczenia wnioskodawcy ponad kwotę 508 869,22 zł uiszczoną już przez uczestniczkę.

Uczestniczka zarzuciła zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie prawa procesowego i materialnego, tj.:

1) § 740 ust. 1 w zw. z § 738 BGB przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, iż pojęcie „sprawy jakie były w czasie jego [wnioskodawcy] wystąpienia w toku” oznacza, iż w rozliczeniu między uczestnikami przy rozwiązaniu spółki wewnętrznej należało uwzględnić czynsz najmu z umowy zawartej w trakcie trwania spółki 8 czerwca 2005 r. z D. O. i kontynuowanej po rozwiązaniu spółki, tj. w okresie od 4 kwietnia 2006 r. do 30 czerwca 2010 r.; względnie uznanie, iż Sąd drugiej instancji błędnie ustalił kwotę rozliczenia na podstawie tego przepisu;

2) § 242 w zw. z § 1381 BGB przez nieuwzględnienie zarzutu naruszenia zasad współżycia społecznego przez wnioskodawcę, podczas gdy ich właściwe zastosowanie powinno prowadzić do oddalenia roszczeń wnioskodawcy ponad kwotę 508 869,22 zł, uiszczoną już przez uczestniczkę;

3) art. 278 § 1 w zw. z art. 232 zd. 2, art. 227 i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez samodzielne poczynienie przez Sąd ustalenia kwoty należnej wnioskodawcy z tytułu rozliczenia umowy najmu w sytuacji, kiedy dokonanie takiego rozliczenia

wymagało wiadomości, których Sąd nie posiadał, co skutkowało błędnym zastosowaniem § 740 ust. 1 w zw. z § 738 BGB w sprawie, a w konsekwencji błędnym ustaleniem wartości majątku spółki do podziału między uczestników postępowania;

4) art. 208 § 1 pkt 5 (w brzmieniu jaki obowiązywał na dzień stosowania tego przepisu przez Sąd Okręgowy) w zw. z art. 232 zd. 2, art. 227 i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez niezażądanie przedstawienia dokumentów lub ksiąg rachunkowych określających wysokość dochodu „spółki”, czyli określających wysokość dochodu z działalności gospodarczej prowadzonej przez uczestniczkę po 4 kwietnia 2006 r., w zakresie, w jakim Sąd ustalił wysokość kwoty należnej wnioskodawcy z tytułu rozliczenia umowy najmu, co skutkowało błędnym zastosowaniem § 740 ust. 1 w zw. z § 738 BGB w sprawie i w konsekwencji błędnym ustaleniem wartości majątku spółki do podziału pomiędzy uczestników postępowania;

5) art. 51a ust. 1 i 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 365 ze zm., dalej; „p.u.s.p.”) przez niewłaściwe zastosowanie polegające na niepodjęciu czynności mających na celu ustalenie obcej (niemieckiej) praktyki sądowej w zakresie stosowania § 740 ust. 1 w zw. z § 738 BGB.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną uczestniczki postępowania wnioskodawca wniósł o odmowę przyjęcia jej do rozpoznania, względnie o jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego. W odpowiedzi na skargę kasacyjną wnioskodawcy uczestniczka postępowania wносиła w taki sam sposób.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Prawomocnym postanowieniem wstępnym z 27 lutego 2015 r. Sąd Rejonowy w Olsztynie ustalił, że wnioskodawca z uczestniczką jako małżonkowie zawarli tzw. wewnętrzną spółkę cywilną na prawie niemieckim w określonym celu gospodarczym, udziały w tej spółce i udziały w zyskach są równe, a spółka ta uległa rozwiązaniu 3 kwietnia 2006 r. Wnioskodawca dochodzi od uczestniczki roszczenia wynikającego z rozliczenia tej spółki (roszczenia kompensacyjnego),

opartego na przepisach prawa niemieckiego, w szczególności § 738 i 740 BGB. Stąd też obie skargi kasacyjne nawiązują przede wszystkim do zarzutów naruszenia przepisów BGB.

2. W skargach kasacyjnych brak zarzutów kwestionujących stosowanie w sprawie prawa niemieckiego. Sąd Okręgowy wskazał, że wynika to z art. 17 ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 46, poz. 290 ze zm., dalej: „p.p.m.”). Według art. 17 § 1 p.p.m. stosunki osobiste i majątkowe między małżonkami podlegają ich każdoczesnemu wspólnemu prawu ojczystemu. Każdoczesne wspólne prawo ojczyste stron rozstrzyga także o dopuszczalności zawarcia, zmiany lub rozwiązania majątkowej umowy małżeńskiej. Natomiast zgodnie z art. 17 § 3 p.p.m. w braku wspólnego prawa ojczystego małżonków prawem właściwym jest prawo państwa, w którym oboje małżonkowie mają miejsce zamieszkania, a gdy małżonkowie nie mają miejsca zamieszkania w tym samym państwie, właściwe jest prawo polskie.

Niesporne jest, że wnioskodawca ma obywatelstwo niemieckie, uczestniczka polskie, a małżonkowie zamieszkiwali w czasie trwania małżeństwa na terenie Niemiec. Stąd też nie budzi zastrzeżeń zastosowanie w odniesieniu do rozliczeń majątkowych między małżonkami po rozwodzie prawa niemieckiego na podstawie art. 17 § 3 p.p.m. (obowiązującego do 17 czerwca 2011 r., a więc również w chwili rozwodu – zob. art. 80 ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe, tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1792; dalej: „p.p.m. z 2011 r.”). Norma kolizyjna art. 17 p.p.m. obejmuje bowiem ogół kwestii określanych mianem stosunków osobistych i majątkowych między małżonkami, a więc także kwestie zawartej między małżonkami wewnętrznej spółki cywilnej według prawa niemieckiego.

3. Zasadniczym przedmiotem rozważań Sądów *meriti* była tzw. wewnętrzna spółka cywilna małżonków (*Ehegatteninnengesellschaft*), czyli instytucja nieznana prawu polskiemu. Tym samym sądy orzekające w sprawie nie mogły się odwołać do instytucji substytucji, która zachodzi wówczas, gdy jakaś instytucja prawa obcego ma swój odpowiednik w prawie krajowym (zob. postanowienie SN z 28 kwietnia 1997 r., II CKN 133/97, OSNC 1997, nr 10, poz. 154). W braku

ekwiwalencji, stosowanie prawa obcego powinno być tożsame z jego stosowaniem przez sądy zagraniczne (wyrok SN z 8 stycznia 2003 r., II CKN 1077/00, i tam cyt. orzecznictwo). W konsekwencji kluczowa rola w wykładni przepisów o wewnętrznej spółce cywilnej małżonków prawa niemieckiego przypada orzecznictwu sądów niemieckich, a w szczególności niemieckiego Trybunału Federalnego (*Bundesgerichtshof*, dalej „BGH”).

Jest to o tyle istotne, że wewnętrzna spółka cywilna małżonków jest instytucją prawa sądowego, a BGH przyjmuje w praktyce jej zastosowanie w nielicznych wypadkach, konstatując, że co do zasady rozliczenie między byłymi małżonkami następuje według przepisów o ustroju majątkowym małżonków (wyroki BGH: z 29 stycznia 1986 r., IV b ZR 11/85; z 25 czerwca 2003 r., XII ZR 161/01).

4. Uzasadnione są zarzuty skargi kasacyjnej wnioskodawcy dotyczące skutków wydania przez Sąd Rejonowy postanowienia wstępnego z 27 lutego 2015 r. Zgodnie z art. 685 w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. sąd w sprawie o podział majątku wspólnego może wydać postanowienie wstępne w razie sporu między małżonkami o istnienie uprawnienia do żądania podziału majątku, jak również w razie sporu o to, czy pewien przedmiot należy do majątku wspólnego. Ponadto sąd może orzec postanowieniem wstępnym w razie sporu co do ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym (art. 567 § 2 k.p.c.).

Wydanie postanowienia wstępnego w sprawie o podział majątku wspólnego w innej sytuacji jest możliwe tylko w warunkach, jakie odpowiadają wyrokowi wstępnemu (art. 318 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.), tj. jeżeli przedmiotem postępowania jest zasądzenie świadczenia lub ustalenie, a dochodzenie świadczenia jest sporne tak co do zasady, jak i co do wysokości (tak postanowienie SN z 8 listopada 2013 r., I CSK 723/12). Postanowienie wstępne z 27 lutego 2015 r. rozstrzygające o istnieniu między małżonkami wewnętrznej spółki cywilnej przesądza o tym, że roszczenie wnioskodawcy jest usprawiedliwione co do zasady w rozumieniu art. 318 § 1 k.p.c. Z tej perspektywy wydanie tego postanowienia wstępnego było dopuszczalne.

5. Należy jednak zwrócić uwagę, że Sądy *meriti* nie wyjaśniły, jaki ustrój majątkowy małżeński obowiązywał wnioskodawcę i uczestniczkę w czasie trwania

związku małżeńskiego. Ustalenia obu Sądów w tym zakresie sprowadzają się do stwierdzenia, że małżonkowie nie zawierali umowy małżeńskiej majątkowej. Wskazywałoby to na obowiązywanie ustawowego ustroju majątkowego. Nie zostało jednak rozstrzygnięte, czy jest to ustawowy ustrój majątkowy przewidziany w prawie niemieckim, a więc rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków (*Zugewinnungsgemeinschaft*), czy też ustrój obowiązujący w Polsce – wspólność ustawowa (art. 31 k.r.o.).

Jeżeli przyjąć, że między małżonkami istniała rozdzielnosc majątkowa z wyrównaniem dorobków, to nie jest jasne, co jest w istocie przedmiotem postępowania w sprawie (niniejsza sprawa toczy się o podział majątku wspólnego), skoro nie istnieje majątek wspólny małżonków, a każdy z małżonków dysponuje jedynie majątkiem osobistym. Brak majątku wspólnego małżonków czyni bezzasadnym wszczęcie postępowania nieprocesowego o podział majątku, a wszelkie rozliczenia między małżonkami powinny odbywać się zgodnie z ogólną zasadą na drodze procesu (art. 13 § 1 k.p.c.).

Rodzaj istniejącego między małżonkami ustroju majątkowego nie jest więc bez znaczenia, w szczególności mając na uwadze, że BGH wyklucza instytucję wewnętrzną spółki cywilnej małżonków w razie istnienia ustroju wspólności majątkowej (wyrok z 7 grudnia 1993 r., VI ZR 152/92). Instytucja ta służy bowiem do korygowania – w wyjątkowych wypadkach – wad ustawowego systemu rozliczeń małżonków w ustroju rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków (wyrok BGH z 10 czerwca 2015 r., IV ZR 69/14).

6. Przyjęcie, że między małżonkami istniała wewnętrzna spółka cywilna zdaje się wskazywać (choć nie wynika to w żaden sposób z uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia), że wnioskodawcę i uczestniczkę obowiązywał ustrój rozdzielnosci majątkowej z wyrównaniem dorobków. Sądy *meriti* nie wskazały jednak w ogóle, jakie są w świetle prawa niemieckiego skutki ustania małżeństwa dla rozliczeń majątkowych małżonków pozostających w takim ustroju. W szczególności brak jakichkolwiek wywodów prawnych dotyczących tego, czy i na jakich zasadach przysługują małżonkom roszczenia o wyrównanie dorobków i jaka

jest relacja takich roszczeń do dochodzonego w sprawie roszczenia wynikającego z rozliczenia wewnętrznej spółki cywilnej.

Jest to istotne, ponieważ regulacja dotycząca ustrojów majątkowych małżeńskich (§ 1368 i nast. BGB) jest zasadniczo regulacją kompleksową i wystarczającą (wyrok BGH z 26 listopada 1981 r., IX ZR 91/80), a ewentualne rozliczenie wewnętrznej spółki powinny być uwzględnione w ramach rozliczeń dorobków małżonków.

7. Trafny jest zarzut skargi kasacyjnej wnioskodawcy, że postanowienie wstępne Sądu Rejonowego z 27 lutego 2015 r. nie dotyczyło ustalenia całego majątku nabytego w trakcie trwania wewnętrznej spółki cywilnej. Sąd Okręgowy przyjął bowiem, że treść postanowienia wstępnego, wskazująca na cel spółki małżonków w postaci zakupu nieruchomości przy ul. [...] w O., budowie na tej nieruchomości budynku i wynajmowaniu go osobom trzecim, przesądza o składzie „całego majątku wewnętrznej spółki cywilnej”, ograniczonego do opisanej w nim nieruchomości (k. 27-28 uzasadnienia zaskarżonego postanowienia).

Wymaga wyjaśnienia, że wewnętrzna spółka cywilna małżonków nie ma podmiotowości prawnej ani własnego majątku. Majątek wniesiony do spółki pozostaje majątkiem małżonków, stanowiąc jedynie wyodrębnioną masę majątkową określaną np. w § 738 BGB „majątkiem spółki”.

Przed wszystkim jednak postanowienie wstępne z 27 lutego 2015 r. wskazuje jedynie na cel spółki małżonków, nie przesądzając jednak składników majątkowych wchodzących w skład majątku spółki. To, że celem spółki był zakup nieruchomości przy ul. [...] w O., budowa na tej nieruchomości budynku i wynajmowanie go osobom trzecim, nie oznacza, że w skład majątku spółki wchodzi tylko ta nieruchomość. Innymi słowy, wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, treść postanowienia wstępnego nie wyklucza, że w skład majątku spółki, który może stanowić podstawę rozliczeń między małżonkami, wchodzi jeszcze inne składniki wniesione do spółki lub nabyte w trakcie jej trwania. Postanowienie wstępne nie miało zatem mocy wiążącej (art. 365 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) co do składu majątku spółki. Nie było zatem podstaw do nieuwzględnienia twierdzeń

wnioskodawcy o istnieniu innych jeszcze składników majątku spółki, które powinny być wzięte pod uwagę przy ocenie dochodzonego przez niego roszczenia.

Naruszenie art. 318 § 1 i art. 365 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. miało o tyle wpływ na wynik sprawy, że wykluczenie innych składników majątku spółki, poza nieruchomością przy ul. [...] w O., rzutowało bezpośrednio na rozmiar uwzględnionego roszczenia kompensacyjnego wnioskodawcy.

8. Na wysokość zasądzzonego na rzecz wnioskodawcy roszczenia miało też wpływ, zarzucane w skardze kasacyjnej uczestniczki, naruszenie § 740 ust. 1 w zw. z § 738 BGB przez błędną wykładnię pojęcia „transakcji (spraw) w toku”, co doprowadziło do uwzględnienia w rozliczeniu czynsz najmu z umowy zawartej 8 czerwca 2005 r. i kontynuowanej po ustaniu spółki w okresie od 4 kwietnia 2006 r. do 30 czerwca 2010 r.

Zgodnie z § 740 ust. 1 BGB wspólnik występujący ze spółki uczestniczy w zyskach i stratach wynikających z transakcji będących jeszcze w toku w momencie jego wystąpienia ze spółki. Pozostali wspólnicy są uprawnieni do zakończenia tych transakcji w taki sposób, jaki jest ich zdaniem najkorzystniejszy. Orzecznictwo sądów niemieckich co do wykładni pojęcia „transakcji w toku” jest jednolite. Przyjmuje się, że § 740 BGB należy interpretować ściśle według reguły, że stosunki zobowiązaniowe o charakterze ciągłym co do zasady nie są zaliczane do transakcji będących w toku. Ich uwzględnienie może bowiem prowadzić do tego, że wspólnik występujący ze spółki w dalszym ciągu będzie uczestniczył w zyskach lub stratach spółki wypracowywanych w kolejnych latach, tak jakby nadal pozostawał wspólnikiem. Przy czym powiązanie wspólnika ze spółką, które przez wystąpienie ze spółki powinno zostać zakończone, byłoby w dalszym ciągu podtrzymywane w sposób niezgodny z przewidzianym w § 740 BGB udziałem w wyniku transakcji będących w toku. Z tego powodu za transakcje w toku należy uznawać jedynie takie transakcje, które stosownie do ich specyfiki mogły zostać zrealizowane „z ręki do ręki”, lecz nie zostały zrealizowane wyłącznie z uwagi na konkretny stan rzeczy. Stosunki zobowiązaniowe o charakterze ciągłym, które stosownie do ich specyfiki pozostają jeszcze w toku, co do zasady nie są zaliczane

do tej grupy (tak wyrok BGH z 9 czerwca 1986 r., II ZR 229/85, podobnie wyrok BGH z 16 grudnia 1985 r., AZR 38/05).

Sąd Okręgowy błędnie zatem przyjął, że roszczenie kompensacyjne wnioskodawcy powinno uwzględniać również czynsz najmu za nieruchomości przy ul. [...] w O. za okres po ustaniu spółki między małżonkami, czyli po 3 kwietnia 2006 r. Stosunek najmu nie należy bowiem do transakcji w toku w rozumieniu § 740 ust. 1 BGB. Dlatego wnioskodawca nie może domagać się udziału w zyskach wynikających z umowy najmu za okres po ustaniu spółki małżonków.

9. Nie jest jednak zasadny zarzut uczestniczki naruszenia art. 51a ust. 1 i 3 p.u.s.p. przez niepodjęcie czynności mających na celu ustalenie niemieckiej praktyki sądowej w zakresie stosowania § 740 ust. 1 w zw. z § 738 BGB.

Nie ulega wątpliwości, że zasada *iura novit curia* nie może mieć zastosowania w razie potrzeby zastosowania obcego prawa (wyrok SN z 11 sierpnia 2004 r., II CK 489/03). Artykuł 51a p.u.s.p (podobnie jak obowiązujący do 9 listopada 2016 r. art. 1143 k.p.c.) pozostawia jednak sądowi pewną swobodę wyboru środków pozwalających na poznanie treści obcego prawa i obcej praktyki sądowej. Sąd może w tym zakresie poprzestać na własnych ustaleniach, ale także oprzeć się na zgodnym stanowisku stron. Zatem źródłem stwierdzenia treści prawa obcego lub obcej praktyki sądowej mogą być również inne środki, których nie wymienia art. 51a p.u.s.p. (zob. wyrok SN z 23 maja 2013 r., II CSK 250/12, OSNC 2014, nr 1, poz. 8). Sąd powinien skorzystać z zagwarantowanej tym przepisem możliwości, jeżeli, korzystając z dostępnych mu środków, we własnym zakresie nie jest w stanie ustalić treści prawa obcego (zob. wyroki SN: z 11 stycznia 2008 r., V CSK 372/07; z 26 stycznia 2018 r., II CSK 191/17, a także postanowienia SN z 9 kwietnia 2015 r., II CSK 550/14, oraz z 7 lutego 2022 r., II CSKP 67/22).

W razie jednak zaistnienia trudności z pozyskaniem przez sąd wiedzy o treści prawa obcego lub obcej praktyki sądowej, niezbędnej dla rozstrzygnięcia sporu, sąd powinien rozważyć potrzebę sięgnięcia po środki określone w art. 51a ust. 1 i 3 p.u.s.p. Samo ustalenie treści zagranicznej normy prawnej nie zawsze pozwoli na usunięcie wszystkich wątpliwości co do jej znaczenia, bowiem często niezbędne jest posłużenie się także rozmaitymi dyrektywami interpretacyjnymi,

a nawet wykorzystanie ukształtowanej linii obcego orzecznictwa (zob. wyrok SN z 11 sierpnia 2004 r., II CK 489/03).

Nie jest więc trafne stanowisko skarżącej, że sąd ma obowiązek zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości lub zasięgnąć opinii biegłego zawsze, ilekroć konieczne jest ustalenie treści obcej praktyki sądowej (wyrok SN z 11 stycznia 2008 r., V CSK 372/07). Sąd Okręgowy uznał, że w zakresie wykładni i stosowania § 738 i 740 BGB opinia biegłego dopuszczona w toku postępowania jest wystarczająca. Trudno zatem w takim sposobie postępowania dopatrzyć się naruszenia art. 51a p.u.s.p.

10. Wobec przyjęcia, że § 740 BGB nie daje podstaw do uwzględnienia w ramach roszczenia kompensacyjnego czynszu najmu należnego za okres po ustaniu spółki małżonków, zarzuty skargi uczestniczki odnoszące się do sposobu ustalenia wysokości roszczenia w tym okresie, tj. zysków z umowy najmu (pkt 3 i 4 skargi kasacyjnej uczestniczki) są bezprzedmiotowe.

Niezależnie jednak od tego, wyliczenie przez Sąd Okręgowy wysokości zasądanego wnioskodawcy roszczenia kompensacyjnego w zakresie jego udziału w przychodach z czynszu najmu jest na tyle niejasne, że nie poddaje się weryfikacji (k. 28-29 uzasadnienia).

Po pierwsze, jako punkt wyjścia obliczeń Sąd drugiej instancji przyjmuje czynsz za 50 miesięcy (k. 28 uzasadnienia). Nie zostało jednak wyjaśnione, dlaczego za taki okres (w szczególności zważywszy, że umowa obowiązywała przez 5 lat, a więc 60 miesięcy) i od kiedy ten okres biegnie, w szczególności, czy obejmuje także okres istnienia spółki. Kwota ta została następnie powiększona o 26 230 zł. Sąd nie wyjaśnił jednak, z czego ta kwota wynika.

Po drugie, nie wiadomo, jak została ustalona, stanowiąca podstawę dalszych rozliczeń, kwota 707 778,92 zł (k. 29 uzasadnienia). Co prawda wynika to z pomniejszenia kwoty 876 979,32 zł o 22%, czyli – jak się można domyślać – stawkę podatku VAT. Nie wiadomo jednak 22% obliczone od jakiej kwoty stało się podstawą dalszych operacji arytmetycznych Sądu Okręgowego. Z pewnością bowiem kwota 876 979,32 zł została pomniejszona o 169 200,40 zł (879 979,32 zł – 707 778,92 zł). Jednak kwota 169 200,40 zł nie stanowi 22% ani z 707 778,92 zł,

ani z 879 979,32 zł. Sąd drugiej instancji nie wyjaśnił też, dlaczego i na jakiej podstawie prawnej uznał za konieczne obniżenie roszczenia kompensacyjnego w zakresie czynszu najmu o podatek VAT.

Po trzecie, Sąd Okręgowy pomniejszył kwotę należną wnioskodawcy o straty spółki w 2005 i 2006 r. W kontekście zastosowania § 740 ust. 1 BGB jest to działanie zupełnie niezrozumiałe. Skoro według tego przepisu wspólnik uczestniczy w zyskach i stratach spółki, to w razie gdy spółka przyniosła straty, to nie powstaje zysk, w którym wnioskodawca mógłby uczestniczyć. Co najwyżej w takim wypadku wnioskodawca mógłby uczestniczyć w stratach. Wnioskodawcy przysługiwałoby jednak roszczenie z tego tytułu jedynie wówczas, gdyby pokrył te straty. Pod warunkiem, że straty te wynikałyby z transakcji w toku w rozumieniu § 740 ust. 1 BGB. Jeżeli natomiast Sąd uznał, że rozliczeniu podlega tylko zysk albo strata z danej transakcji w toku, to powinien w rozliczeniu uwzględnić jedynie koszty ponoszone przez spółkę (wspólników) w związku z umową najmu. Nic takiego jednak z uzasadnienia zaskarżonego postanowienia nie wynika.

11. Uzasadnione są natomiast zarzuty skargi kasacyjnej uczestniczki dotyczące naruszenia § 242 w zw. z § 1381 BGB przez nieuwzględnienie podniesionego przez uczestniczkę zarzutu naruszenia „zasad współżycia społecznego”. Zgodnie z § 242 BGB dłużnik zobowiązany jest do spełnienia świadczenia zgodnie z zasadami dobrej wiary, uwzględniając zwyczaje obowiązujące w obrocie. Natomiast według § 1381 ust. 1 BGB dłużnik może odmówić spełnienia roszczenia o wyrównanie przyrostu majątku małżonków, o ile to wyrównanie byłoby w tych okolicznościach rażąco niesprawiedliwe. Za szczególnie rażąco niesprawiedliwe można uznać wypadek, gdy małżonek, który osiągnął niższy przyrost nie wykonywał z własnej winy przez dłuższy czas swoich obowiązków gospodarczych, które wynikają ze stosunków małżeńskich (§ 1381 ust. 2 BGB).

Sąd Okręgowy nie wyjaśnił, z jakich przyczyn zarzuty uczestniczki na tej płaszczyźnie nie są uzasadnione, ani nawet nie wskazał, czy § 242 i 1381 BGB mają zastosowanie do roszczenia wnioskodawcy, a jeżeli nie, to dlaczego. Sąd drugiej instancji poświęcił tej kwestii w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia

jedno zdanie (k. 30 uzasadnienia), z którego nie wynika nawet, jakie zachowania wnioskodawcy wziął w tym kontekście pod rozwagę.

12. Nie jest uzasadniony zarzut wnioskodawcy odnoszący się do naruszenia art. 382 w zw. z art. 13 § 2 i art. 278 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez pominięcie wniosków płynących z opinii biegłego dotyczących momentu wymagalności roszczenia kompensacyjnego.

Po pierwsze, Sąd Okręgowy w ogóle takiego momentu nie ustalił, koncentrując swoje rozważania wokół chwili przesądzającej o popadnięciu uczestniczki w zwłokę (k. 30-31 uzasadnienia). Wyjaśnił jedynie, że nie może to być podnoszona przez wnioskodawcę data, czyli 3 kwietnia 2006 r.

Po drugie, skarżący nie wykazał, w jaki sposób naruszenie, wskazanych jako uzasadnienie tego zarzutu, przepisów postępowania wpłynęłoby na wynik sprawy, w tym w szczególności na ocenę okresu, w którym uczestniczka pozostawała w zwłoce.

13. Uzasadniony jest natomiast zarzut skargi wnioskodawcy dotyczący naruszenia § 286 ust. 4 BGB przez przyjęcie, że uczestniczka nie pozostawała w zwłoce do chwili prawomocnego ustalenia wysokości roszczenia przysługującego wnioskodawcy. Według § 286 ust. 1 BGB, jeżeli dłużnik nie spełnia świadczenia po upomnieniu przez wierzyciela, które nastąpiło po terminie wymagalności, popada on w zwłokę po otrzymaniu upomnienia. Upomnienie traktuje się na równi ze złożeniem powództwa o świadczenie, jak i doręczeniem nakazu w postępowaniu upominawczym. Z tym, że zgodnie z § 286 ust. 4 BGB dłużnik nie popada w zwłokę tak długo, jak długo świadczenie nie może zostać wykonane z powodu okoliczności, za którą nie odpowiada.

Sąd Okręgowy błędnie przyjął, że czynsz należny za okres po ustaniu spółki małżonków powinien być uwzględniony przy ustalaniu rozmiaru roszczenia kompensacyjnego wnioskodawcy. Skoro tak, to nie było podstaw do przyjęcia, że konieczność uwzględnienia tego czynszu wyłącza zwłokę uczestniczki, dopóki nie zakończył się okres, za który był naliczany czynsz brany pod rozwagę przy ustalaniu wysokości roszczenia wnioskodawcy.

14. Uzasadniony jest też zarzut wnioskodawcy dotyczący naruszenia art. 387 § 2¹ pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Sąd drugiej instancji nie wskazał bowiem podstawy prawnej rozstrzygnięcia zakładającego, że uczestniczka ma zapłacić zasądzoną na rzecz wnioskodawcy kwotę do 31 grudnia 2020 r. Jak się wydaje, Sąd Okręgowy skorzystał w tym wypadku z możliwości przewidzianej w art. 212 § 3 w zw. z art. 1035 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o. W uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia brak jest jednak w tym zakresie stosownego wywodu prawnego. Nie wiadomo więc, jakie racje przemawiały za zastosowaniem tych przepisów, jeżeli to te przepisy stanowiły podstawę rozstrzygnięcia w tym zakresie.

15. Nie jest natomiast zasadny zarzut sformułowany w skardze wnioskodawcy dotyczący naruszenia § 288 ust. 1 BGB przez niewłaściwe zastosowanie i art. 481 § 1 i 2 w zw. z art. 358 § 1 k.c. przez brak zastosowania, polegającego na zasądzeniu odsetek za opóźnienie według stopy określonej [w BGB (§ 288 ust. 4 BGB) od kwoty określonej w złotych].

Podstawą prawną roszczenia wnioskodawcy są § 738 i 740 BGB, a w zakresie zwłoki uczestniczki i należnych z tego tytułu odsetek § 286 ust. 1 i 3 BGB. Przede wszystkim należy opowiedzieć się za szerokim rozumieniem statutu określonego na podstawie art. 17 p.p.m. w odniesieniu do „stosunków majątkowych małżonków” (zob. wyrok SN z 24 maja 2013 r., V CSK 246/12). Odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia powstałego na tle rozliczenia wewnętrznej spółki cywilnej małżonków, współkształtując rozmiar roszczeń wnioskodawcy, mieszczą się w zakresie pojęcia „stosunki majątkowe” małżonków.

Według Sądu Najwyższego nie ma w tym wypadku podstaw do odejścia od jednolitości statutu w zakresie przesłanek, zasad naliczania, a także stopy odsetek za opóźnienie (por. wyrok SN z 9 października 2008 r., V CSK 63/08, OSNC 2009, nr 10, poz. 143 i tam powołane orzecznictwo, a także wyroki SN z 17 października 2008 r., I CSK 105/08, OSNC 2009, Nr 11, poz. 153, i z 28 listopada 2008 r., V CSK 261/08). Przyjęcie proponowanej przez skarżącego koncepcji, aby rozstrzygnięcie o odsetkach było oparte na prawie polskim, prowadziłoby bowiem do rozszczępienia statutu – roszczenie główne podlegałoby prawu niemieckiemu, a odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia – prawu polskiemu. Jak słusznie

wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 9 października 2008 r., V CSK 63/08, powstałby w ten sposób konglomerat trudnych do pogodzenia i stosowania norm prawnych. Już tylko ten argument natury pragmatycznej przekonuje o niezasadności zarzutów wnioskodawcy.

Nie ma przy tym sporu, że odsetki za opóźnienie należne według prawa niemieckiego są niższe niż przewidziane w prawie polskim. Gdyby było inaczej, niewykluczone byłoby odwołanie się do przepisów limitujących wysokość odsetek za opóźnienie (zob. art. 481 § 2³ k.c.) jako przepisów wymuszających swoje zastosowanie (wyrok SN z 6 kwietnia 2017 r., III CSK 174/16).

Skarżący nie wykazał też, że rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego co do odsetek skutkuje na tyle rażącą dysharmonią między stopą odsetek a walutą długu, że konieczne jest odwołanie się w tym zakresie do klauzuli porządku publicznego (art. 7 p.p.m. z 2011 r.) i odmowy zastosowania co do tej kwestii prawa niemieckiego.

16. Na marginesie Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że rozstrzygnięcie w zaskarżonym postanowieniu o odsetkach w odniesieniu do kwoty uiszczonej przez uczestniczkę jest niezrozumiałe. Z jednej strony Sąd Okręgowy stwierdza bowiem, że uczestniczka zapłaciła wnioskodawcy kwotę 508 869,22 zł 6 maja 2019 r., a z drugiej zasądza, także od tej kwoty, odsetki za opóźnienie od 31 grudnia 2020 r. Nie ulega wątpliwości, że w tym zakresie rozstrzygnięcie o odsetkach jest bezprzedmiotowe (uczestniczka nie może popaść w opóźnienie w przyszłości, skoro już spełniła świadczenie), pomijając już zasądzenie na rzecz wnioskodawcy roszczenia, które na skutek spełnienia świadczenia wygasło. Przy czym zamieszczenie w postanowieniu wzmianki o spełnieniu świadczenia skutkuje tym, że orzeczenie w tej części nie stanowi tytułu egzekucyjnego (uchwała SN z 4 stycznia 1979 r., III CZP 91/78, OSNC 1979, nr 7-8, poz. 139).

17. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie częściowo, tj.: w punkcie drugim co do kwoty 999 586 zł z zasądzonej kwoty 1 508 455,04 zł oraz w całości co do odsetek, jak też co do oddalenia wniosku wnioskodawcy o rozliczenie wewnętrznej spółki cywilnej na prawie niemieckim w pozostałym zakresie; natomiast w punkcie

trzecim co do oddalenia: a) apelacji wnioskodawcy, b) apelacji uczestniczki w zakresie zasądzenia ponad kwotę 508 869,22 zł oraz w punkcie czwartym i przekazał sprawę w tej części Sądowi Okręgowemu w Olsztynie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

[as]